

פלורה מור

לגדול בתוך קשר

החינוך צריך להחליף פרדיגמה ולעבור לפדגוגיה פסיכו-דינמית המבוססת על יחסים על המורים לרכוש אסטרטגיות פסיכו-דינמיות שיאפשרו להם להיות דמויות התקשרות בטוחות לתלמידיהם הדגש צריך לעבור מהוראה ולמידה להתפתחות

מסקנה: חינוך בעל אוריינטציה פסיכואנליטית הוא חינוך שבו סובייקט פוגש סובייקט

התלמיד למייד למייד ביצירת חיבורים בין אותם עולמות. החיבורים מתאפשרים בכוח היחסים הבינאישיים בין המורים לתלמידיהם. חיבורים אלה מחייבים תפישת זהות חדשה של המורה והם המפתח לחינוך ראוי, שבו אנשים אינם מומחי ידע אלא יוצרי ידע המערבים את כלל השותפים, כפי שהדיאגרמה שבעמוד הבא ממחישה.

שני מרכיבים בסיסיים בחינוך בישראל – הסקרנות והשוויון – נמצאים תחת מתקפה כבר שנים רבות, כתב העיתונאי אור קשתי ב"הארץ" ביום פתיחת שנת הלימודים הנוכחית (1 בספטמבר 2014). "ללא סקרנות וללא שוויון אין ערך רב לחינוך והוא נידון להעביר מדור לדור את המציאות כפי שנקבעה על ידי הדורות הקודמים, ללא הרהור או ערעור". מאמר זה יציג בקצרה את הפדגוגיה הפסיכודינמית (ראו בוקסה), המשלבת בין פסיכואנליזה לחינוך, כמענה לאתגרי החינוך הללו – סקרנות ושוויון.

אסטרטגיות פסיכו-דינמיות

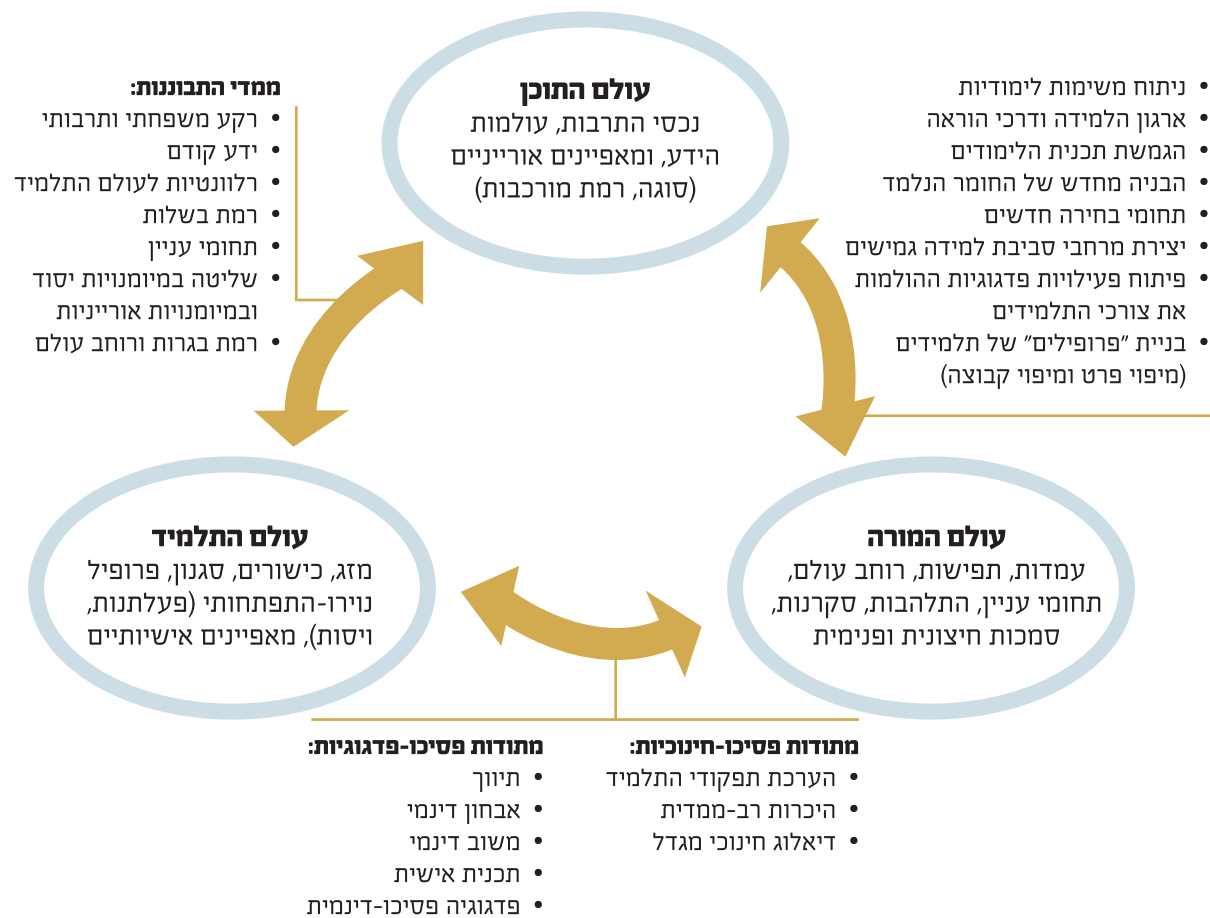
יכולתו של מורה לחבר בין העולמות מחייבת שליטה באסטרטגיות ובכלים דינמיים המסייעים לו להיות מעורב בחיי תלמידיו, להיות עם בדיאלוג ולהוות עבורם דמות התקשרות ובסיס בטוח למידה ולהתפתחות. תפקודי התלמיד מתפתחים בתוך יחסיו עם מבוגרים משמעותיים תוך כדי התמודדות עם דרישות המציאות. במסגרת פרדיגמת ההוראה הפסיכודינמית המיקוד הוא ביכולת לעצב משמעות ברורים רבות ובאופנים מגוונים, מה שמחייב ליצור עבור הלומד תנאים שיאפשרו לו לצמוח כאדם שמכיר את עצמו, שנוח לו עם עצמו ומבטא את עצמו היטב. האסטרטגיות והכלים הדינמיים של הפדגוגיה הפסיכודינמית נטועים במחשבת הפילוסופיה המערבית הפוסטמודרנית. העידן הפוסטמודרני מתאפיין בקריאת תיגר על כללי החשיבה הלוגית שאפיינה את העידן המודרני ועל מסורות תרבותיות מפקחות. בעידן שלנו מסורות תרבותיות אינן ניתנות עוד להערכה על בסיס תביעתן לאמת ולסמכות, כי אם בהתאם ליכולתן לתרום לשחרור הפוטנציאל האנושי. חינוך המודע לגודל האתגר שמציב לנו העידן הפוסטמודרני חותר לסייע לאנשים צעירים להתפתח כבני אדם אוטונומיים היכולים לגייס את נסיבות חייהם למימוש עצמי. אפשר לומר שבעידן הפוסטמודרני

פדגוגיה פסיכו-דינמית

כדי שהחינוך יטפח סקרנות ויצמצם פערים עליו לעבור שינוי פרדיגמטי ברפואה הוראה שלו ולעבור לפדגוגיה פסיכודינמית – הוראה פרסונלית המושתתת על יחסים. הוראה כזאת מכוונת לצרכים האישיים של כל תלמיד, לכישורים ולנטיות הלמידה שלו, ובאופן כללי – לרווחתו הנפשית (Mor 2003; Levin et al., 2012). הפדגוגיה הפסיכודינמית, או בכינויה הנוסף, הפרקטיקה החינוכית הפסיכודינמית, שאותה אני מגבשת בעשור האחרון במסגרת תפקידי כראשת תחום באשלים ג'וינט בשיתוף משרד החינוך, מקיפה אלפי מורים ותלמידים (ראו בוקסה), והיא מתבררת כשיטה המקדמת את התפתחותם של צעירים בכל תחומי חייהם ומגבירה את סיכוייהם להשתלב בשוק העבודה התובעני. בפדגוגיה הפסיכודינמית הלמידה אינה לשם ידיעה אלא לשם התפתחות והשתלבות בחברה. למידה בשירות ההתפתחות מחייבת מעבר של המורה ממיקוד נפרד בעולם התוכן, עולם המורה ועולם

ד"ר פלורה מור היא ראש תחום בכירה באשלים ג'וינט

תרשים 1. למידה בשירות ההתפתחות

המבוגר והסביבה הראשונית והמשנית בהזנת צורכי העצמי של הילד, צרכים שמילאים חיוני להשתלבותו בחברה. העמקה בשלוש זירות מאפשרת ללמוד על התפתחות האדם ועל הדרך שהתפתחות זו מעצבת את עתידו כאזרח יצרן ומשולב:

1. התפתחות העצמי ותפישת המסוגלות העצמית כמוזנים את האדם להיות יצרן ומשולב בחברתו; 2. המאפיינים של יחסי הגומלין בין הילד לבין המבוגר המשמעותי (עצמי וזולת-עצמי) המזינים את התפתחות העצמי ותפישת המסוגלות העצמית; 3. מאפייניהם של יחסי הגומלין שבין הילד למבוגר המזינים את הלמידה, ההתפתחות וההשתלבות של הילד בחברה.

המורה נדרש לשנות את תפישת תפקידו – מדמות המקנה לתלמידה ידע כ"אמת מוחלטת" לדמות שחותרת להכרעה פנימית אישית כקנה מידה להערכת הידע החינוכי. בעוד שהפילוסופיה הפוסטמודרנית עוסקת בהוויה האנושית ובאחריות המוסרית שיש למבוגר על הצעיר בפיתוח עצמיותו, הפסיכואנליזה הבינ-סובייקטיבית מעניקה את גוף הידע הקליני והאמפירי שיש בו כדי ליצור את תנאי ההתפתחות התומכים בהתפתחות האדם לכלל סובייקט מלא המשולב בחברה.

שלוש זירות של התפתחות

1. התאורטיקנים הפסיכואנליטיקאים הקלאסיים וממשיכיהם חקרו את התפתחות הילד בהקשר הרחב של יחסי אב-ילד ויחסי אדם-זולת בסביבת החיים הטבעית והקלינית ואת השפעתה על תפקודו של האדם במערכות חברתיות. לכל אחד מהם תרומה השופכת אור על ההתפתחות התקינה ועל הסוציאליזציה של האדם. תרומתן של תאוריות אלה למורים ולמערכת החינוך היא בעמידתן על תפקיד

מתרחשת בתוך מערכת אנושית התומכת בקיום הצרכים הבסיסיים של העצמי (קוהוט). הקשר הבין־אישי אחראי לתפישת המסוגלות העצמית, להגשמה העצמית של היחיד ולאופן שבא לידי ביטוי העצמי האמיתי³ של האדם בעולם (ויניקוט, כנדרורה).

- 2.

התאוריה הפסיכואנליטית מדגישה את הערך העצמי (האישי, הלימודי והחברתי) הנוצר ונכנה מהחומר של היחסים שאנו יוצרים עם אחרים. קוהוט, ויניקוט, קליין וביון הצביעו על נטייתו המולדת של האדם לחפש קשר עם אובייקטים שלמים ומציאותיים ועל תהליך הגדילה המתאפשר באמצעות קשר עם האחר המשמעותי, קשר שרק בזכותו נוצר הכוח לגדול.

צמיחה וגדילה של ילדים נובעות מקשריהם הממשיים, ועל כן שיבושים בהתפתחות משקפים הפרעה ביחסים הבין־אישיים. ״אם טובה דייה״ (ביטוי של ויניקוט), אִם המסוגלת לספק סביבה מכילה, מאפשרת לילדה צמיחה ומְעַבֵר מתלות מוחלטת לתלות יחסית ועד לעצמאות. גם מבוגרים אחרים בקרבת הילד (למשל מחנכים) משמשים אובייקטים משמעותיים לסיפוק צרכיו הבסיסיים.

התפתחות הילד היא תוצר של אינטראקציה בין שני סובייקטים: ילד ומבוגר, שכל אחד מהם מכיר בסובייקט הניצב מולו. בשדה של הקשר המבוגר המזין את התפתחות העצמי של הילד חייב להיות בעצמו סובייקט הניתן להאדרה ובלתי ניתן להריסה. מנקודת הראות של קוהוט (1978), העצמי יכול לקבל שיקוף רק מזולת עצמי שעונה על צורכי האדרה (״המורה מדהימה ואני מרגיש אתה מדהים״; ״המורה רגישה וקולטת אותי ללא מילים״).

מנקודת ראותו של ויניקוט, יש צורך בחוויה של זולת בעל קיום ממשי – המבוגר הוא אחר, מוגדר ומובחן, עם עמדות וערכים ותביעות משלו, בלתי תלוי בתביעותיו (״עליה אי אפשר לעבור״; ״כמה שאכזבתי אותה היא לא התייאשה ממני, לא הרימה ידיים״). מנקודת ראותה של בנג'מין, הילד זקוק לקשר שיש בו הכרה לעצמי שלו ולעצמי של המבוגר המזין את התפתחותו (״ברגעים הקשים המורה

הייתה לי לעזר״; ״האהבה שלה לבני אדם הרביקה אותי. גיליתי את עצמי דרכה״).

- 3.

על המאפיינים של יחסי הגומלין בין המבוגר לילד המזינים למידה והתפתחות בסביבה הראשונית ובסביבת בית הספר ניתן ללמוד מחוקרים קלינאים שחקרו הן את הסביבה הראשונית להתפתחות הילד והן את הסביבה המשנית (כגון בית הספר).

מחקרים עדכניים מראים שההתפתחות מתבססת על קיומם של ארבעה מבוגרים בממוצע הקרובים לילד ומושקעים ישירות בהישרדותו – הורות משותפת (allo-parenting)⁴. לכל אדם יש גישה ליותר ממבוגר אחד שיש לו מספיק עניין להצמיח את היכולות המנטליות שלו ואשר עשוי להשפיע על יכולות של שליטה ועיבוד מידע. קהילה יוצרת כזאת היא קהילה המגבירה את ההתקשרות הבטוחה של חבריה מאחר שהיא מעודדת תגובות הנובעות מראגה ועניין אמיתי של חברי הקהילה זה בזה, מגבירה את הסקרנות והעניין של חבריה במחשבות וברגשות אחד של השני ומעודדת הבעה אישית ומחשבה מקורית.

בשפתו של ויניקוט, תהליך הגדילה נעשה באמצעות הקשר הבין־אישי עם דמות משמעותית. לצורך הגדילה חייבת להיות סביבה מספקת, מכילה ומחזיקה. הסביבה המקיפה את האדם במהלך חייו אימהית במהותה, כלומר היא ממשיכה ומרחיבה את ההחזקה האימהית ומבטיחה אישיות כנה, אמיתית ובעלת ערך.

גלוי וסמוי בעולמו של התלמיד

כדומה למחנכים, פסיכואנליטיקאים מכשירים את עצמם לראות את הגלוי בעולמו של מי שהם אמונים על התפתחותו, ובה בשעה הם מכוונים להקשיב לעולם הצרכים הסמוי שלו – למשאלות, ליכולות ולקשיים המשפיעים על חייו ותפקודו. המעשה החינוכי תומך

הפדגוגיה הפסיכו-דינמית

ההתפתחות. על פי תפישה זו, תפקיד המורה מתרחב הרבה מעבר להיותו סוכן תרבות העוסק בהקניית ידע או ערכים. המורה אחראי לצמיחתם והתפתחותם האישית של תלמידיו ועליו לספק להם את התנאים הדרושים כדי שיוכלו להגיע ללמידה הנוגעת למכלול נפשם ואישיותם. בעקבות הפרקטיקה והמחקר התגבש מאגר ידע עשיר המקשר בין דיסציפלינות שונות (פילוסופיה, פסיכולוגיה, סוציולוגיה וחינוך) ומשלב מושגי יסוד, שיטות, אסטרטגיות וכלים יישומיים לקידום עשייה חינוכית בבית הספר בקרב ילדים ובני נוער החווים מחסומי למידה והשתלבות ובקרב הוריהם. העשייה הענפה המבוססת על הפדגוגיה

בהתפתחות בהיותו מותאם לתלמיד הייחודי, כדי שהוא יוכל להתפתח ולהשתלב בחברה.

יחס של דאגה מהמבוגר לתלמיד עוזר לתלמיד ללמוד להגדיר את תשוקותיו ואת קשייו ולעורר בו מוטיבציה פנימית. אפשר לעמוד על

התנהגותו של הילד או המתבגר בשעה שהוא ממלא משימות שונות בחיי בית הספר. עיסוקים שונים וכן למידה עשויים למלא תפקיד של זולת־עצמי. ילד המגלה התעניינות בעיסוק אמנותי, ספורטיבי או תאורטי עשוי להתמלא מעצם העשייה. כאשר הילד מגיע לתוצרים של ממש הוא מקבל אישור ליכולותיו, חווה תחושות ורגשות המתעוררים בזמן העשייה ומקבל משוב מהמחנך לעשייה – כל אלה מעשירים את עולמו הפנימי.

ההכרה שהיחסים הבין־אישיים הם גורם מצמיח מתבטאת ביכולתם של אנשי חינוך ליצור עם תלמידיהם יחסים המרחיבים את היחסים ההוריים ומאפשרים צמיחה וגדילה במרחב בית הספר. האחר המשמעותי (המורה) הוא המאפשר לצעיר לעבור את התמורות ההתפתחותיות הנוחצות להתבגרותו וליצרנותו.

לפי תפישה זו, תפקיד המורה מתרחב הרבה מעבר להיותו סוכן תרבות העוסק בהקניית ידע או ערכים. הוא אחראי לצמיחתם והתפתחותם האישית של תלמידיו ועליו לספק להם את התנאים הדרושים כדי שיוכלו להגיע ללמידה הנוגעת למכלול נפשם ואישיותם.

המורה נמצא במגע ישיר עם תלמידיו

במשך שעות רבות ולכן הוא דמות מרכזית בחייהם: לרפוסי ההתנהגות שלו השפעה רבה עליהם, ובאפשרותו לקשור עמם קשר של הכוונה ותמיכה וליצור עבורם חוויות המקדמות את טיפוח אישיותם; במילים אחרות – להיות מורה טוב דיו.

בתי ספר פרסונליים ואימפרסונליים

בקצה האחד של הרצף ניצבים בתי ספר הפועלים באוריינטציה מערכתית **אימפרסונלית**. עניינם בפדגוגיה סבילה, המתמקדת בהקניית ידע ונורמות ובדרישה מהתלמידים שיתאימו את עצמם לתכניתם. בקצה השני נמצאים בתי ספר הפועלים באוריינטציה מערכתית **פרסונלית**. התפישה שעומדת ביסודם היא של אחריות כוללת לשלמותו ולרווחתו של הפרט והנחה שאיכות החברה משתקפת באופן שכל הפרטים משולבים בה.

בית הספר הפרסונלי מקבל על עצמו אחריות לכל תלמידיו, מנצל את השונות האישית והתרבותית של אנשיו כמשאב להרחבת הלמידה והעשייה ומשפר תמידית את יכולתו להיענות לצורכי כלל התלמידים. בתי ספר באוריינטציה פרסונלית מקיימים, בעזרת הפדגוגיה הפסיכודינמית, יחסי גומלין בין מורים לתלמידים. יחסים אלה

41

מזינים את גיבוש העצמי והמסוגלות העצמית של התלמידים. הם פועלים ליצירת ברית בין כל המבוגרים המגדלים את הילדים – בבית, בבית הספר ובקהילה – מתוך הכרה בקשר בין היחס האישי לפרט ובין התאמת המענים הפדגוגיים והחינוכיים שיבטיחו לו למידה משמעותית, שתשמש לו קרש קפיצה חברתי.

תלמידים שנהנו מקשר מגדל עם מחנכים שקיבלו על עצמם אחריות במלוא מובן המילה הפכו לאנשים חושבים ומודעים שהתפתחותם האישית ומסוגלותם הלימודית והחברתית התרחבו מקצה לקצה (Mor 2003; 2011) ופיתחו את התכונות הבאות:

- תודעה והבנה עצמית שהולכת ומתחדדת.** תלמידים המקבלים מן המורים יחס מותאם ומכיל יודעים להעריך בצורה מציאותית את יכולתם האישית, לבחון את תוצאות מעשיהם ולנתב את האנרגיות שלהם לעשייה וללמידה משמעותיות.
- עולם פנימי מתרחב ומתעשר,** אינטימימות ויכולת הולכת וגדלה להישען ולהיעזר. תלמידים שחוו במשך תקופה ארוכה יחס מותאם ומכיל ממוריהם מפתחים תחושה של אמון באחר וביכולתם להשפיע ולהיות משמעותיים לאחר. לאחר שהצליחו להיעזר במבוגרים שהתמסרו לרווחתם התפתחה בהם מוטיבציה ללמידה ולהגשמה.
- פרודוקטיביות הולכת ומשתכללת,** השתלבות חברתית וזהות אישית נורמטיבית. תלמידים שחוו ממוריהם למידה מחוברת לצורכיהם במשך תקופה ממושכת הראו שיפור ניכר בתפקודם

החברתי, האישי והלימודי.

סביבה חינוכית המזינה את ההתפתחות של התלמיד מגבירה את יכולתו להיות אחראי ולהשפיע על חייו בלי שהוא נדרש לוותר על חיותו, על הווייתו הפנימית, על צורכי הקיום שלו ועל צורכי הערך עצמי. ההתפתחות מתרחשת כאשר בית הספר מתחבר למקום החי בעולמו של הילד, מצמיח ומרחיב אותו. בית הספר יוצר במסגרת העשייה השגרתית היום יומית נקודות חיבור רבות ומגוונות לעולמו של התלמיד, ואלה מתחברות לצידה שהילד נושא עמו מהבית ומהשכונה ומרחיבות אותה.

מורים אפקטיביים

על סמך מפגש עם מורים רבים שהביאו להתפתחות תלמידיהם, כפי שמשתמע מעולם הפסיכואנליזה, ולהצלחה בכל תחומי התפקוד בתוך בית הספר ומחוצה לו זוהו והוגדרו מאפיינים דומיננטיים של פרופיל המורים האפקטיביים:

1. מאפייני ההתנהלות התוך-אישית הפרסונלית של מורים אפקטיביים: המורים מחזיקים בתפישה ערכית־אידאולוגית המכילה ◀ השקפות, אמונות, עמדות חינוכיות, מחשבות והתנהגות המכוונות

למה ילדים זוכרים את הפרטים הקטנים ביותר אבל נכשלים בשאלות הקלות ביותר, מסדרת הטלויזיה האהובה עליהם, במבחן בהיסטוריה?

רכי המכר העולמי
עכשיו בעברית!

"מדהים... מעורר מחשבה... תוספת חשובה למוח הספרים של כל מורה" *Childhood Education*
 "מעטים הספרים המקשרים את חקר המוח ללמידה ולהוראה באופן בהיר וישייר כל כך" *The School Administrator*
 "ספר גדוש רעיונות שמורים ימצאו בהם עניין אינטלקטואלי וגם תועלת רבה בעבודתם בכיתה" *Wall Street Journal*
 נדבך ויינגרמן, נשיא איגוד המורים האמריקאי

ידועות ספרים **eravike** תרגום ת"פ

למה תלמידים לא אוהבים את בית הספר?
 הוא ספר בסיסי לכל מורה שרוצה לדעת
 כיצד פועלים מוחו ומוחות תלמידיו,
 ושרוצה להיעזר בידע הזה ללימוד
 כישורי ההוראה שלו.
 בספר מתאר חוקר המוח דניאל וילינגהם
 את הדרכים שבהן פועל המוח ומתוך
 כך מציע עקרונות מנחים להוראה
 בבתי הספר, בלויית הסברים בהירים
 ודוגמאות מאירות עיניים.

הכשרת מורים

הכשרת המורים המצמיחה פדגוגיה פסיכודינמית, מוכרחה אף היא להתקיים במתכונת של יחסי השפעה בין המרצה למוח, הנובעים מיחס פרסונלי, שיה פתוח ויחסי גומלין. ההכשרה צריכה לשמש מודל לכינון יחסי ההתאמה של המושלש: עולם המובחר (איש המקצוע), עולם הילד (התלמיד) ועולם הדעת המשותף לשניהם (להרחבה בעקרונות הפדגוגיה הפסיכודינמית והתפישה החינוכית הפסיכוכברתית שעליהם מתבססת הבניית ההתמחות ראו מור ולוריא 2014).

ואסטרטגיות שפותחו במהלך שנים רבות של עבודה בשדה ואשר מקדמים עבורה חינוכית ופדגוגית פרויקטיבית עם תלמידים. מתורות ואסטרטגיות אלה הופכות בהדרגה לחלק בלתי נפרד מן העשייה החינוכית היום יומית ובעזרתן מיישם איש החינוך את היכולות החדשות שרכש.

ואסטרטגיות נחלקות לפסיכודינמיות ופסיכופדגוגיות. אסטרטגיות פסיכודינמיות הן בעלות צביון רגשי-פולי והן קשורות להרחבת יכולתו של איש החינוך להכיר את תלמידיו ולהוות מתוכם את אלה שחורים מחוסרי למידה והשתלבות. לאסטרטגיות פסיכופדגוגיות יש צביון של הוראה אקטיבית בתוך יחסים, והן קשורות ליכולתו של איש החינוך להצמיח בקרב תלמידיו מוטיבציה ללמידה משמעותית, הגועצת לסגנונות הלמידה השונים שלהם ונוכעת מהערכה דינמית של עולמם הלימודי והאישי. באמצעות הפעלת הכלים השונים איש החינוך יכול להכיר לעומק את יכולותיהם הלימודיות של תלמידיו, את נטיותיהם ואת רצונותיהם, את הששונות והאחריות שלהם ולהעניק להם מרחב למידה אישי ומאתגר. היכרות רחבה זו מאפשרת לאיש החינוך להפוך את הריאיוג החינוכי שהוא מנהל עם תלמידיו להולם ולאפקטיבי יותר עבורם (להרחבה על הכלים והאסטרטגיות ראו מור 2010).

הערות

1. גישת מרכזית בפסיכואנליזה המדגישה את השתוות והקשר בין אדם לזולתו כשני סובייקטים. הפסיכולוגיה האינטרסובייקטיבית מניחה סידורת קריטיים להתפתחות האדם ומעניקה כלים ומתודולוגיה לסגירת פיתוח המנטה.
2. "העצמי" הוא מבנה נפש המספק לאדם תחושת לכידות פנימית ומותנת את התנוונותו ואת תפקודו במערכת חברתית כמו בית הספר. "העצמי" מצוי במרחב שבין הנפש ומתפתח במהלך כל חייו של האדם. "העצמי" כולל תחושות, רגשות, דמויות, מחשבות ורעיונות ומתפתח בעזרת המגע שבין האדם לבין סביבתו. הוא אמריאלי-ליכולתו לשמור על תחושת ערך לנוכח אכזבות וכישלונות ולהיגיש שיש לו מטרות, כיוון והתמסרות.
3. "עצמי אמיני" הוא מושג של ויניקוט, המבטא את הצורך המודל של האדם להיות בודיקה ובמגע עם החלקים האוטנטיים שלו גם בחברת אחרים, ולהימנע מלהיות במקום מנוכר ומזוהר בתנועה לדרגות הסביבה והסוציאליזציה.
4. "עצמי כוזב", מתמחה במצב שבו במקום יחסי גומלין מעשירים הידית מתפתח ניכור בין הבוס אחד של העצמי לאחר.

מקורות

מור, 2010, 5. **לראות את הילדים: מדריך ליצירת סביבה חינוכית מגדלת לתלמידים בסיכון**, ירושלים: אשלים ומשרד החינוך.
 מור, 2010, 9. **ראי לוריא, מוחו של הינוע חינוכי: בית ספר כסביבה חינוכית מגדלת**, ירושלים: אשלים.
 2014, 2. **גדול בעור קשור: חינוך פסיכודינמי במרחב בית הספר, התפישה החינוכית הפסיכודינמית כרך א**, ירושלים: אשלים.
 2014, 3. **הדאגות המודרניות: חינוך פסיכודינמי במרחב בית הספר, התפישה החינוכית הפסיכודינמית**, כרך ב, ירושלים: אשלים.
 Levin, B., A. Datnow and N. Carner, 2012. *Changing School District Practices. Students at the Center, Teaching and Learning in the Era of Common Core*, Jobs for the future project.
 Mor, F., 2003. "A Study of Psycho-Educational Intervention for Effective Educational Work with Underachieving Youth At-Risk in the Education System." Doctorate Dissertation, Sussex University.

לצמיחה של עצמם וכך בכך לצמיחה של תלמידיהם. שימוש המורה בעצמו ובידע שלו על עולמו הפנימי, אישיותו, עמדותיו, יכולותיו המקצועיות, ערכיו והשקפותיו האידאולוגיות, היכרותו את עצמו ואת הניסיונות הלימודיים והבית ספרית שלו – כל אלה שימשו כלי מרכזי להכלת הפרט ולקידומו בכל תחומי החיים.
 הבנת התלמיד מתבססת על יכולתו של המורה לראות את עצמו ואת התלמיד כמי שיש לו תודעה, כמי שמופעל על ידי מחשבות, רגשות, שאיפות, אמונות ורצונות. ככל שהאדם מודע לעולמו הפנימי הסובייקטיבי, הוא יודע להגדיר את החוויות הפנימיות שלו, ככל שהוא עז להתנסויות, להתמודדויות, למשאבים ולאישיות שלו, כך מתרחבת סמכותו הפנימית.

2. **מאפייני ההתנהלות הבין-אישית של מורים אפקטיביים:** מורים אפקטיביים מייחסים חשיבות ליחסי הגומלין הנרקמים בינם לבין תלמידיהם. ההצלחה של תלמידיהם מחילה עם היווצרות יחסים הוריים ביניהם. ביחסים האלה הם חותרים להיכרות קרובה עם תלמידיהם ולקשר המבוסס על נוכחותם האישית המגדלת, המתחשבת בצורכי ההתפתחות של תלמידיהם מבלי להנבטל בפניהם.

האמפתיה אינה ניסיון לרצות את הילד, אלא להרגיש דרך התבוננות עצמית מולם הצרכים והרצונות הסמויים שלו. המבוגר מפעיל תהליכים פנימיים שדרכם הוא מתחקה אחר התחושות והרגשות של הילד, מבין את צרכיו ומתרגם אותם לרוב אופטימליים עמו.

3. **מאפייני החינוך והפדגוגיה המותאמת של מורים אפקטיביים:** מורים אפקטיביים נוקטים פדגוגיה מותאמת, המוקדמת מעבר ממיקוד בתוכן ההוראה וברדיקטיקה למיקוד ביחסי גומלין במישור מורה-תלמיד-תוכן נלמד. התאמת תהליך ההוראה וההתחככות המלמד צומחת בתוך מאמץ מתמשך של קריאת הצרכים הסובייקטיביים המשתנים של כל תלמיד ומתוך קשר משמעותי הכולל ונרקם בין המורה כסובייקט לתלמיד כסובייקט. מורים רבים מוצאים כי התמקדות בהכנה פדגוגית הנוגעים לחיי התלמידים והתחברות של הילדים להכנים האלה הן אמצעי להגברת מעורבות התלמידים בלמידה. ניצול עולם הידע שהתפתח בהקשר של הפדגוגיה הביקורתית מטפח בקרב המורים מודעות חברתית ופוליטית שיש בה כדי להמריץ למידה.

התהליך הלימודי מתבסס על היכולות ההתפתחותיות שהופנמו זה מכבר. לכן, כדי שהלמידה תהיה אפקטיבית, היא חייבת לנוכח מן ההבשלה וההתפתחות של הילד. המבוגר צריך לזהות את השלב ההתפתחותי שהילד נתון בו וליצור את התנאים שאפשרו מרחב אינטראקטיבי משותף המרחיב אורו זה. האינטראקציה יכולה להיות מכל מיני סוגים – שיחה, משחק, עשייה משותפת, קריאה, כתיבה או למידה. ככל שהפערים בין רמות ההבשלה בתחומים התפתחותיים שונים גדולים יותר (כפי שלרוב מוצאים אצל תלמידים לקויי למידה, לרובגמה), כך קשה יותר לזהות את העמדה של הילד וקשה יותר להתאים את הלמידה אליו.

שלוש המאפיינים של הפרקטיקה החינוכית של מורים אפקטיביים מקבילים לשלוש הישות שחקרו בעולם הפסיכואנליזה. היורה הראשונה משפיעה על עולם ההתפתחות האישית, היורה השנייה משפיעה על עולם יחסי הגומלין שבירות ההתפתחות; והשלישית מתייחסת לפעילות הגומלין שבין המורים והתלמידים כמוגנה את עולם הלמידה. יכולת זו לקיים פדגוגיה פסיכודינמית המובילה ללמידה והתפתחות בבית הספר לורדת להרחיב את גבולות תפקודו של המורה וכן את גבולות העצמי שלו ושל כלל הנפשות הפועלות בבית הספר, כך שהמענים המוצעים לתלמידים יהלמו את צורכיהם ואת מאווייהם.